

Marta Komorowska-Pudło

SEKSUALNOŚĆ MŁODZIEŻY

przełomu XX i XXI wieku

WYDAWNICTWO WAM
Kraków 2013

© Wydawnictwo WAM, 2013

Redakcja naukowa
dr Marek Babik

Korekta
Sylvia Lopatecka

Projekt okładki
Jadwiga Mączka
fot. © fotolia

Skład
Edycja

ISBN 978-83-7767-883-1

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA WYSYŁKOWA
tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447
faks 12 62 93 261
e.wydawnictwowam.pl

Spis treści

Wstęp	11
ROZDZIAŁ I	
Seksualność człowieka i elementy ją określające	17
1. Seksualność człowieka – istota pojęcia	17
2. Integracja sfer seksualności człowieka	21
3. Wartość seksualności człowieka	27
4. Normy warunkujące funkcjonowanie seksualne człowieka	29
5. Seksualność młodzieży w okresie dorastania	35
ROZDZIAŁ II	
Postawy wobec seksualności człowieka	42
1. Istota i struktura postawy wobec seksualności człowieka	42
2. Postawy społeczne wobec seksualności człowieka w aspekcie historycznym	49
ROZDZIAŁ III	
Postawy młodzieży wobec przedinicyjacyjnych form aktywności płciowej	62
1. Postawy młodzieży wobec miłości	62
2. Postawy nastolatków wobec młodzieżowych związków partnerskich	67
3. Postawy młodzieży wobec masturbacji	73
4. Postawy młodzieży wobec pocałunków i pettingu	79

ROZDZIAŁ IV

Postawy nastolatków wobec inicjacji seksualnej i przedmałżeńskiego współżycia płciowego 83

1. Istota i znaczenie inicjacji seksualnej dla rozwoju psychoseksualnego człowieka 83
2. Postawy młodzieży wobec przedmałżeńskiej aktywności seksualnej 87
3. Skala doświadczeń seksualnych młodzieży na przełomie XX i XXI wieku 91
4. Wiek młodzieży inicjującej seksualnie 96
5. Czynniki motywujące i demotywuujące młodzież do inicjacji seksualnej 98
6. Partner i miejsce inicjacji seksualnej 102
7. Czas trwania młodzieżowego związku partnerskiego przed inicjacją seksualną 105
8. Konsekwencje zbyt wczesnej inicjacji seksualnej 106
9. Ocena własnych doświadczeń seksualnych młodzieży 116

ROZDZIAŁ V

Postawy młodzieży wobec seksualności w mediach i pornografii 119

1. Wpływ mass mediów na kształtowanie postaw młodzieży wobec seksualności 119
2. Seksualność w czasopiśmie młodzieżowych 129
3. Kontakt młodzieży z pornografią a jej postawy wobec seksualności 131

ROZDZIAŁ VI

Postawy młodzieży wobec małżeństwa i rodzicielstwa 140

1. Postawy młodzieży wobec małżeństwa, jego wartości i trwałości . 140
2. Postawy młodzieży wobec rodzicielstwa 154
3. Postawy młodzieży wobec metod planowania rodziny 160
4. Postawy młodzieży wobec aborcji 172

ROZDZIAŁ VII

Problematyka badań własnych 176

1. Problem badawczy 176
2. Hipotezy badawcze 176

3. Grupy osób badanych i procedura przeprowadzenia badań	177
4. Zastosowane metody	179
4.1. Test Wiedzy na Temat Seksualności Człowieka	179
4.2. Skala postaw wobec seksualności człowieka	180
4.3. Kwestionariusz ankiety <i>Postawy młodzieży wobec seksualności</i>	182

ROZDZIAŁ VIII

Postawy nastolatków wobec seksualności człowieka i sfer z nią związanych w świetle badań własnych

1. Wiedza młodzieży o seksualności i jej źródła	183
1.1. Poziom wiedzy młodzieży na temat seksualności	183
1.2. Źródła wiedzy o płciowości człowieka	189
1.3. Zajęcia edukacyjne <i>wychowanie do życia w rodzinie</i> jako źródło wiedzy o płciowości	201
2. Seksualność w życiu nastolatka	205
2.1. Świadomość własnej seksualności u młodzieży	205
2.2. Przeżycia nastolatków w związku z dojrzewaniem a wsparcie rodziców w tym okresie	210
3. Dojrzałość młodzieży do miłości	213
3.1. Poziom dojrzałości młodzieży do miłości	213
3.2. Postawy młodzieży wobec miłości	215
4. Dojrzałość nastolatków do tworzenia młodzieżowych związków partnerskich	218
4.1. Postawy nastolatków wobec młodzieżowych związków partnerskich	218
4.2. Doświadczenia nastolatków w młodzieżowych związkach partnerskich	225
5. Aktywność seksualna nastolatków	230
5.1. Postawy młodzieży wobec masturbacji	230
5.2. Postawy młodzieży wobec przedmałżeńskiego współżycia płciowego	234
5.3. Inicjacja seksualna młodzieży i jej uwarunkowania	243
5.4. Poinicjacyjne doświadczenia seksualne młodzieży	262
5.5. Aktywność seksualna młodzieży a profilaktyka HIV/AIDS	266

8 Spis treści

6. Postawy młodzieży wobec medialnej wizji seksualności człowieka i wobec pornografii	269
6.1. Postawy nastolatków wobec czasopism młodzieżowych i medialnej wizji seksualności człowieka	269
6.2. Stosunek młodzieży do pornografii	273
6.3. Doświadczenia młodzieży w korzystaniu z materiałów o treściach erotycznych i pornograficznych	278
7. Postawy nastolatków wobec zaburzeń seksualnych	283
8. Postawy młodzieży wobec małżeństwa	286
8.1. Poziom dojrzałości postaw nastolatków wobec małżeństwa	286
8.2. Deklaratywność wyboru małżeństwa lub innych alternatywnych form wspólnego życia z partnerem	292
8.3. Postawy młodzieży wobec wierności i trwałości małżeństwa	294
9. Postawy młodzieży wobec odpowiedzialnego rodzicielstwa	297
9.1. Stosunek młodzieży do odpowiedzialnego rodzicielstwa	297
9.2. Postawy młodzieży wobec metod planowania rodziny	303
9.3. Postawy młodzieży wobec aborcji	311
10. Seksualność nastolatków a wizja ich małżeństwa i rodzicielstwa	313
10.1. Postawy młodzieży wobec seksualności człowieka w aspekcie ogólnym	313
10.2. Postawy nastolatków wobec seksualności człowieka a wizja ich własnego małżeństwa i rodzicielstwa	315
11. Wybrane aspekty weryfikacji postaw młodzieży wobec seksualności człowieka w badaniach postaw młodzieży studenckiej	317
11.1. Postawy młodzieży studenckiej wobec przedmałżeńskiej aktywności seksualnej	317
11.2. Postawy młodzieży studenckiej wobec medialnej wizji seksualności i wobec pornografii	337
11.3. Postawy młodzieży studenckiej wobec małżeństwa	340
ROZDZIAŁ IX	
Analiza i interpretacja wyników badań	342
1. Wiedza młodzieży o seksualności i jej źródła	342
2. Seksualność w życiu nastolatka	345
3. Dojrzałość nastolatków do miłości i do tworzenia młodzieżowych związków partnerskich	346

4. Postawy młodzieży wobec aktywności seksualnej	348
5. Postawy młodzieży wobec medialnej wizji seksualności człowieka i pornografii oraz wybranych zaburzeń seksualnych	352
6. Postawy młodzieży wobec małżeństwa i rodzicielstwa	354
7. Postawy młodzieży wobec seksualności a wizja ich małżeństwa i rodzicielstwa	357
Zakończenie	359
Bibliografia	367
Zestawienie tabel	390
Zestawienie wykresów	393
Aneks 1. Test Wiedzy na Temat Seksualności Człowieka	396
Aneks 2. Skala postaw wobec wybranych sfer seksualności człowieka	402
Aneks 3. Kwestionariusz ankiety <i>Postawy młodzieży wobec seksualności</i>	408

Wstęp

Zagadnienie seksualności człowieka budziło zainteresowanie badaczy każdej epoki. Jako jedna z najważniejszych sfer życia kobiety i mężczyzny stanowiła przedmiot rozważań i badań wielu filozofów i medyków w czasach bardziej odległych, a także naukowców różnych dziedzin wiedzy, m.in. takich, jak psychologia, seksuologia, socjologia, pedagogika, etyka, w czasach współczesnych. Jednakże, pomimo że zajmowano się tym samym obszarem życia człowieka, różne było podejście naukowców do seksualności, inny był zakres analizowanych treści, odnoszących się m.in. do klasyfikacji i definiowania poszczególnych elementów płciowości oraz stosowanych prób i narzędzi badawczych, prowadzących do określania rzeczywistości w tej sferze.

Problematyka niniejszej publikacji odnosi się do postaw młodzieży wobec seksualności. Zakres badań prowadzonych w tej dziedzinie w Polsce i w świecie charakteryzuje się dużą różnorodnością. Część badaczy analizuje seksualność w ujęciu zawężonym, odnosząc ją jedynie do problematyki współżycia przedmałżeńskiego i stosowania metod planowania rodziny. Najczęściej poruszane w tych badaniach problemy dotyczą form aktywności seksualnej nastolatków, inicjacji seksualnej wraz z różnorodnymi jej uwarunkowaniami oraz stosowanych metod i środków zapobiegania ciąży¹. Inni

¹ Np. Z. Lew-Starowicz, *Atlas psychofizjologii seksu*, PZWL, Warszawa 1990; L. Gapiak, *Psychologiczne uwarunkowania aktywności seksualnej*, w: red. Z. Izdebski, *Wychowawcze, etyczne i społeczne problemy zachowań seksualnych młodzieży*, TRR Warszawa 1992; Z. Izdebski, *Seksualizm dzieci i młodzieży w Polsce; Raport z badań*, WSP, Zielona Góra 1992; J.A. Kultys, *Postawy młodzieży wobec rozpoczynania współżycia seksualnego, wierności małżeńskiej oraz stosowania antykoncepcji (Badanie porównawcze)*, „Problemy Rodziny” 1995, nr 3; R. Pawłowska, *Dorastająca młodzież o swojej płciowości*, „Problemy Rodziny” 1997, nr 5–6; S. Królikowska, *Młodzież a seks przedmałżeński*, „Problemy Rodziny” 1998, nr 3; W. Wróblewska, *Nastoletni Polacy wobec seksualności*, SGH, Warszawa 1998; M.M. Szymańska, B. Woynarowska, J. Mazur, *Inicjacja seksualna i stosowanie środków antykoncepcyjnych u młodzieży w wieku lat 15 w Polsce i innych, wybranych krajach*, „Problemy Rodziny” 2001, nr 2; A. Grodzki, *Stosowanie antykoncepcji przez młodzież (doniesienie z badań)*, „Problemy Rodziny” 2001, nr 4–5–6; Z. Izdebski, A. Ostrowska, *Seks po polsku*,

naukowcy interesują się poziomem wiedzy młodzieży na temat płciowości człowieka. Ustalają, co młodzi ludzie wiedzą na temat podstawowych terminów związanych z seksualnością, określają najczęstsze źródła informacji w tej dziedzinie, analizują stopień znajomości metod planowania rodziny². Niektórzy skupiają się w swoich badaniach głównie na problematyce ciąż nieletnich dziewcząt i konsekwencjach, jakie wiążą się ze zbyt wczesnym macierzyństwem. Analizie podlega poziom samoakceptacji nastoletnich matek oraz stopień ich przygotowania do podjęcia życia seksualnego. Ocenia się małżeństwa osób młodocianych i określa zagrożenia dla trwałości rodzin oraz prawidłowego rozwoju dzieci nastoletnich rodziców³. Podejmowane są także badania dotyczące zagadnień związanych z zakażeniem wirusem HIV oraz działaniami profilaktycznymi w tej dziedzinie. Ocenia się poziom wiedzy młodzieży w tym zakresie, odpowiedzialność dotyczącą zachowań seksualnych w kontekście zakażeń wirusem HIV oraz działania zapobiegające rozprzestrzenieniu się zakażeń⁴. Problematyka HIV/AIDS jest ważnym elementem badań

MUZA SA, Warszawa 2004; B. Woynarowska, *Zachowania seksualne*, w: red. A. Oblacińska, B. Woynarowska, *Zdrowie subiektywne, zadowolenie z życia i zachowania zdrowotne uczniów szkół ponadgimnazjalnych w Polsce*, Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2006, http://www.imid.med.pl/klient/file/zaklad08/zdro_01.pdf [09.06.2010]; Z. Izdebski, *Seksualność Polaków w dobie AIDS*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2006; B. Chazan, M. Gabryś, M. Środoń, W. Wróblewska, *Ekspertyza. Zdrowotne następstwa przedwczesnej inicjacji seksualnej u dziewcząt*, Warszawa 2007, <http://www.brpd.gov.pl/uploadfiles/publikacje/ekspertyza.pdf> [28.01.2009]; J. Kurzępa, *Zagrożona niewinność. Zakłócenia rozwoju seksualności współczesnej młodzieży*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2007; Z. Izdebski, *Seksualność Polaków na początku XXI wieku. Studium badawcze*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

² Np. Z. Izdebski, *Seksualizm...*, dz. cyt.; A. Dołowy, *Poziom wiedzy seksuologicznej poborowych. Badania porównawcze*, „Problemy Rodziny” 1994, nr 5; W. Wróblewska, *Nastoletni...*, dz. cyt.; A. Grodzki, *Stosowanie...*, dz. cyt.; J.A. Kultys, A. Skucha, *Wiedza licealistów ze Szłupska na temat seksu*, „Problemy Rodziny” 2001, nr 1.

³ Np. L. Mościcka, *Zagrożenia dla trwałości rodzin oraz prawidłowego rozwoju dzieci w małżeństwach zawartych za zgodą sądu*, „Problemy Rodziny” 1992, nr 5; W. Wróblewska, *Nastoletnie matki w Polsce – przygotowanie do życia seksualnego*, „Problemy Rodziny” 1992, nr 3; U. Kempieńska, *Małżeństwa osób młodocianych*, „Problemy Rodziny” 1999, nr 4; L. Niebrzydowski, *Poziom samoakceptacji u nieletnich matek samotnie wychowujących nieślubne dzieci*, „Problemy Rodziny” 2001, nr 3; M. Bidzan, *Nastoletnie matki. Psychologiczne aspekty ciąży, porodu i pólgu*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2007; U. Kempieńska, *Ciąża nastolatek jedną z przyczyn zawierania małżeństwa przez młodocianych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2010, nr 6; U. Kempieńska, *Rozwody małżeństw młodocianych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2010, nr 10.

⁴ Np. A. Grodzki, *Problematyka AIDS w opinii uczniów i nauczycieli szkół podstawowych*, „Problemy Rodziny” 1997, nr 4; Z. Izdebski, *Zachowania prozdrowotne i seksualne w aspekcie HIV/AIDS w Polsce*, Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej, UNDP, Warszawa 1997; M.M. Szymańska, *Wiedza i postawy młodzieży szkolnej wobec HIV/AIDS*, „Problemy

związanych z zachowaniami seksualnymi młodzieży, gdyż dane, w których przedstawiane są rozmiary zakażeń w Polsce i w świecie wskazują na fakt, że aktywność płciowa kobiet i mężczyzn (również w wieku nastoletnim) jest coraz powszechniejszą drogą zakażeń wirusem HIV. Kolejni naukowcy podejmujący badania, w których pewne zagadnienia dotyczą seksualności człowieka, analizują problemy związane z funkcjonowaniem małżeństwa i postawami wobec rodzicielstwa. Dane uzyskiwane w toku tych badań dotyczą m.in. oczekiwań od małżeństwa, wyboru współmałżonka, wierności w związku małżeńskim, postaw wobec zawierania małżeństw oraz wobec dzietności⁵.

Analiza badań prowadzonych na terenie naszego kraju i w świecie pozwala na wyciągnięcie wniosku, że najczęściej dokonuje się określania postaw nastolatków wobec seksualności jedynie w aspekcie obecnego ich funkcjonowania. Badacze nie doszukują się zależności pomiędzy skalą podejmowania przez młodych ludzi aktywności płciowej i ich postawami wobec seksualności a stopniem przygotowania ich do życia w małżeństwie oraz oceną i wartościowaniem przez nich tej sfery życia. Równocześnie w badaniach poświęconych postawom młodzieży wobec małżeństwa i rodzicielstwa nie zauważa się analizy ich obecnych postaw wobec seksualności. Tymczasem seksualność kobiety i mężczyzny oraz związane z nią

Rodziny” 1997, nr 1–2; Z. Izdebski, *Zachowania seksualne w Polsce lat dziewięćdziesiątych*, „Problemy Rodziny” 1998, nr 5–6; B. Daniluk-Kula, A. Gładysz, *Ocena wiedzy i postaw młodzieży szkół podstawowych na temat zakażenia i zapobiegania HIV i AIDS*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1998; R. Chmara-Pawlińska, M. Poznańska, *Zakres wiedzy, poglądów i postaw wobec HIV/AIDS studentów uczelni opolskich*, „Problemy Rodziny” 2001, nr 4–5–6; Z. Izdebski, *Seksualność Polaków w dobie...*, dz. cyt.; S. Grzelak, *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży*, Scholar, Warszawa 2006; Z. Izdebski, *Seksualność Polaków na początku...*, dz. cyt.

⁵ Np. M. Szczepanowicz, *Miłość możliwa jest*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1992; W. Ignatczyk, *System wartości małżeńskich preferowany przez młodzież Polską*, „Problemy Rodziny” 1993 nr 3; H. Pielka, *Uczniowie szkół średnich o swoich przyszłych małżeństwach*, „Problemy Rodziny” 1997, nr 1–2; K. Wenta, *Studenci o swoim przygotowaniu do życia małżeńskiego*, „Problemy Rodziny” 1997, nr 1–2; Z. Dąbrowska-Caban, *Udział mężczyzny w planowaniu rodziny*, „Problemy Rodziny” 1998, nr 3; D. Duch-Krzystoszek, *Małżeństwo, seks, prokreacja. Analiza socjologiczna*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa 1999; Z. Dąbrowska-Caban, *Nietypowe związki małżeńskie w Polsce, doniesienia badawcze*, „Problemy Rodziny” 2001, nr 3; K. Klimkowska, *Postawy młodzieży akademickiej w Polsce wobec trwałości małżeństwa i wobec rozwodu*, „Problemy Rodziny” 2001, nr 4–5–6; K. Slany, *Małżeństwo i rodzina w zglobalizowanym świecie*, „Problemy Rodziny” 2001, nr 4–5–6; A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i Kohabitacja*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2005; T. Biernat, P. Sobierajski, *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny*, Wyd. Uniwersytetu M. Kopernika, Toruń 2007; K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2008; L. Dyczewski, *Wzobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009; H. Mrzygłód, A. Nowak, R. Thurow, *Modele życia rodzinnego w świadomości studentów*, WSH, Szczecin 2010.

zachowania są nieodłącznym elementem funkcjonowania tych dwojga osób w małżeństwie i oczywistym wydaje się wpływ obecnej wiedzy, doświadczeń i nastawień młodzieży dotyczących płciowości człowieka na realizację wszystkich funkcji związanych z seksualnością w przyszłym małżeństwie dzisiejszych nastolatków. W literaturze można czasami spotkać badania, które obejmują szerszy zakres płciowości człowieka⁶, ale ich analiza nie pozwala na wyciągnięcie wniosków, wskazujących na powiązania pomiędzy aktualnymi postawami młodych ludzi wobec seksualności człowieka a ich wizją i planami związanymi z zawarciem małżeństwa i założeniem rodziny.

W związku z powyższym podjęto próbę analizy elementów związanych z seksualnością człowieka w szerokim kontekście, zarówno merytorycznym, jak i historycznym. Analiza obejmuje wiele szczegółowych danych z przełomu dwudziestego i dwudziestego pierwszego wieku (od lat siedemdziesiątych XX wieku do końca pierwszej dekady XXI wieku). Podjęte badania zostaną przedstawione w dwóch częściach. W części pierwszej, w której znajduje się niniejsza analiza, przedstawiono obraz postaw młodzieży wobec seksualności oraz próbę uchwycenia związku obecnych postaw nastolatków wobec seksualności człowieka z budowaniem wizji ich własnego małżeństwa i rodzicielstwa. W części drugiej, stanowiącej osobną publikację, zostały przedstawione czynniki warunkujące kształtowanie postaw młodzieży wobec seksualności człowieka.

W pierwszym rozdziale poddano analizie podstawowe pojęcia, do których odnosi się temat niniejszej pracy. Określono istotę seksualności człowieka i podano definicje kluczowych terminów z nią związanych. Wskazano, jakie sfery składają się na seksualność człowieka i w jaki sposób kształtuje się pełna ich integracja. Ze względu na to, że seksualność to bardzo ważna płaszczyzna funkcjonowania człowieka opisano specyfikę jej wartościowania. Ocena postaw nastolatków wobec seksualności wymaga odniesienia się do tego, co stanowi prawa rozwojowe, co powinno w poglądach, odczuciach i zachowaniach być prawidłowe i zgodne z normami, a co należy określić jako nieprawidłowe i stanowiące niejednokrotnie ryzyko zagrożeń ich rozwoju psychoseksualnego. W związku z tym dokonano opisu norm warunkujących funkcjonowanie seksualne człowieka i charakterystyki rozwoju seksualnego młodzieży w wieku dorastania.

⁶ Np. G. Czubińska, *Poziom wiedzy, doświadczeń i wyobrażeń młodzieży licealnej o życiu rodzinnym i seksualnym*, „Problemy Rodziny” 1993, nr 5; E. Jundziłł, *Kształtowanie postaw młodzieży wobec seksu, małżeństwa i rodziny*, „Problemy Rodziny” 1997, nr 1–2; R. Pawłowska, E. Jundziłł, *Miłość i seks w percepcji uczniów*, WSH, Koszalin 1999; E. Brzęczek, *Przygotowanie do życia w rodzinie. Stan i potrzeby*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2000; B. Gola, *Modele zachowań seksualnych w prasie młodzieżowej i poglądach nastolatków*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.

Rozdział drugi obejmuje ogólny opis postaw młodzieży wobec seksualności. W celu ukazania specyfiki jakościowej podjętych badań przedstawiono istotę i strukturę postaw wobec seksualności człowieka oraz analizę elementów składających się na te postawy. Określenie postaw młodzieży wobec seksualności wymaga opisu ich pełnego zakresu w świetle wybranych przez autora aspektów omawianego zagadnienia, gdyż dopiero wtedy można mówić o dojrzałym, niedojrzałym lub nieokreślonym nastawieniu nastolatków do tej sfery życia. Założono, że na postawy te składają się przede wszystkim stan wiedzy młodzieży dotyczący seksualności człowieka, odczucia młodzieży, jej ocena oraz zachowania dotyczące poszczególnych elementów seksualności takich, jak: miłość, przedinicyjacyjne formy aktywności seksualnej, młodzieżowe związki partnerskie, inicjacja seksualna i przedmałżeńskie współżycie płciowe. W związku z tym, że jedną z najczęstszych konsekwencji przedmałżeńskiego współżycia seksualnego jest ciąża młodych dziewcząt, poddano analizie także postawy młodzieży wobec zawarcia małżeństwa, planowania rodziny i rodzicielstwa.

Charakterystykę poszczególnych elementów składających się na przedmiot badań poprzedza rys historyczny społecznych postaw wobec seksualności człowieka, stanowiący wprowadzenie do opisu jakości myślenia, odczuwania i zachowań młodych ludzi w sferze płciowości w czasach współczesnych.

W rozdziale trzecim przedstawiono postawy młodzieży wobec przedinicyjacyjnych form aktywności płciowej. Omówiono szczegółowo postawy nastolatków wobec miłości i młodzieżowych związków partnerskich, które tworzą w okresie adolescencji. W rozdziale tym zawarto także analizę postaw młodzieży wobec wybranych form aktywności seksualnej podejmowanych przed inicjacją seksualną. Jest to analiza postaw wobec masturbacji i pettingu.

Przedmiotem rozdziału czwartego jest analiza problematyki związanej z inicjacją seksualną i przedmałżeńskim współżyciem płciowym. Ze względu na wagę problemu ta forma aktywności seksualnej została przedstawiona w sposób szczegółowy. Omówiono istotę i znaczenie inicjacji seksualnej dla rozwoju psychoseksualnego człowieka, zaprezentowano postawy młodzieży wobec przedmałżeńskiej aktywności płciowej, skalę doświadczeń seksualnych młodzieży na przełomie XX i XXI wieku, wiek inicjacji seksualnej, czynniki skłaniające nastolatków do rozpoczęcia życia seksualnego, specyfikę i czas trwania relacji z partnerem inicjacji, a także konsekwencje zbyt wczesnego podejmowania życia płciowego i ocenę własnych doświadczeń seksualnych wskazywaną przez młodzież.

Rozdział piąty poświęcony został analizie problemu udziału młodzieży w świecie mediów i pornografii. Przedstawiono wpływ różnych środków masowego przekazu, ze szczególnym uwzględnieniem czasopism młodzie-

zowych i materiałów pornograficznych, na kształtowanie postaw wobec seksualności oraz skalę kontaktu nastolatków z tymi materiałami.

Jakościowe podejście do podjętej analizy zostało pogłębione o zbadanie postaw młodzieży wobec sfer życia związanych z seksualnością, takich jak małżeństwo, jego wartość i trwałość, rodzicielstwo, metody planowania rodziny oraz aborcja. Problematyka ta jest przedmiotem rozdziału szóstego.

W rozdziale siódmym przedstawiono metodologiczne podstawy podjętych badań empirycznych wśród młodzieży. Przedstawiono podstawowe problemy i hipotezy badawcze, opisano grupę badanych osób oraz procedurę przeprowadzenia badań. Opisano także metodę i narzędzia badawcze, skonstruowane przez autora, służące zebraniu danych na temat postaw młodzieży wobec seksualności.

Ósmy rozdział został poświęcony analizie badań własnych. Na podstawie uzyskanych wyników określono poziom wiedzy młodzieży na temat seksualności, wskazano, jakie są najczęstsze jej źródła oraz ukazano, jakie oczekiwania stawia młodzież szkolnym zajęciom edukacyjnym *wychowanie do życia w rodzinie*. Przedstawiono stosunek nastolatków do własnej seksualności oraz ich postawy wobec poszczególnych elementów składających się na ich płciowość. Ukazano także doświadczenia emocjonalne respondentów związane z przeżywaniem przez nich zmian związanych z dojrzewaniem płciowym oraz rolę ich rodziców w tym okresie życia. Przeprowadzone badania w pełni odpowiadają analizie merytorycznej przedmiotu badań, w związku z tym w części empirycznej przedstawione zostały wyniki odnoszące się do postaw młodzieży wobec miłości i młodzieżowych związków partnerskich, postaw wobec masturbacji, wobec inicjacji seksualnej i przedmałżeńskiego współżycia płciowego. Ukazano związane z przedmiotem badań postawy nastolatków wobec medialnej wizji seksualności człowieka i wobec pornografii oraz postawy wobec zaburzeń seksualnych. Ostatnim elementem podjętej analizy są wyniki badań opisujące postawy młodzieży wobec małżeństwa i wobec odpowiedzialnego rodzicielstwa oraz związek deklarowanych postaw wobec tych obszarów funkcjonowania człowieka z wyrażanymi w trakcie przeprowadzania badań postawami wobec sfer seksualności odczuwanych i doświadczanych w wieku nastoletnim.

Empiryczna analiza postaw nastolatków została, w końcowej części rozdziału, porównana z danymi uzyskanymi sześć lat później od studentów pierwszego roku studiów stacjonarnych.

Rozdział dziewiąty poświęcony jest analizie i interpretacji wyników badań, a całość pracy wieńczy zakończenie, zestawienie bibliograficzne oraz prezentacja aneksów, zawierających narzędzia własne autora, wykorzystane podczas przeprowadzenia badań.

Seksualność człowieka i elementy ją określające

1. Seksualność człowieka – istota pojęcia

Podstawowym pojęciem, do którego odnosi się niniejsza publikacja, jest seksualność człowieka. Określenie to, funkcjonujące od najdawniejszych czasów, budziło w dziejach historii, a także w czasach obecnych różnorodne skojarzenia, zarówno w życiu codziennym, w języku potocznym, jak i w kręgach naukowych.

Seksualność, choć dotycząca każdego człowieka, dla wielu jest niezrozumiała, tajemnicza, raz postrzegana właściwie, tak jak każda inna sfera istnienia, innym razem oceniana niewłaściwie, nadmiernie restrykcyjnie bądź zbyt liberalnie. W ostatnich kilkunastu latach coraz częściej obserwuje się także wzrost hedonistycznego nastawienia do tej płaszczyzny życia. To zróżnicowane odniesienie do seksualności człowieka wynika w wielu przypadkach z nieznamości znaczenia pojęcia odnoszącego się do tej sfery istnienia. Słownictwo dotyczące sfery seksualnej jest ubogie, często zabarwione określeniami niewłaściwymi, dwuznacznymi i wulgarnymi, uniemożliwiającymi w konsekwencji wyrażanie w sposób właściwy wszystkich przeżyć z nią związanych¹. Równocześnie w literaturze i pracach naukowych, obejmujących omawiane zagadnienia, można spotkać się z odmiennym ujmowaniem podstawowych określeń dotyczących seksualności.

Tymczasem słowo *seks* oznacza „ogół spraw związanych z życiem płciowym”², czy z życiem seksualnym³. Z łac. *sexus* – znaczy płeć, a *sexualis* – płciowy⁴. Wszelkie odmiany tworzone od pojęcia wyjściowego *seks* określają jego ścisły związek z płciowością. Seksualizm to „zagadnienia seksu-

¹ K. Imieliński, *Człowiek i seks*, IWZZ, Warszawa 1986, s. 16.

² M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1992, s. 192.

³ Z. Lew-Starowicz, *Encyklopedia erotyki*, Wydawnictwo MUZA, Warszawa 2004, s. 504.

⁴ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1989, s. 459.

alne” lub „zainteresowanie sprawami płci”⁵. Seksualny – „dotyczący płci, mający związek z życiem płciowym, płciowy”⁶. Seksuologia to „nauka o życiu płciowym człowieka i o zaburzeniach czynności płciowych”⁷, przy czym Z. Lew-Starowicz dużo szerzej określa specyfikę tej dziedziny nauki. Podaje on, że nauka ta zajmuje się „seksualnością człowieka od strony biologicznej, psychologicznej, kulturowej, społecznej. Jej praktycznym celem jest promocja zdrowia seksualnego, diagnoza i leczenie zaburzeń seksualnych, orzecznictwo sądowe w sprawach karnych”⁸.

Płeć to „zespół cech odróżniających w obrębie gatunku organizmy żeńskie, wytwarzające komórki jajowe, od organizmów męskich, wytwarzających plemniki”⁹. Według Z. Lwa-Starowicza płeć to „ogół cech charakterystycznych dla mężczyzn i kobiet”¹⁰. Maria Beisert utożsamia seksualność z płciowością twierdząc, że oznacza ona „przynależność do określonej płci i doświadczanie wszelkich płynących stąd następstw”¹¹.

Władysław Bernard Skrzydlewski podkreśla, że „seksualność jest integralnym składnikiem natury ludzkiej, a naturalna struktura ludzkości wyraża się w zróżnicowaniu płciowym. (...) Ludzie rodzą się mężczyznami albo kobietami; nieliczne stosunkowo nieprawidłowości potwierdzają regułę”¹². „Człowiek zawsze działa jako osoba seksualna, (...) nie ma ludzi nieseksualnych”¹³. Maria Beisert dodaje, że seksualność to atrybut każdego człowieka, bez względu na płeć, rasę, czy wiek¹⁴.

Wojciech Bołoz zwraca uwagę, że płciowość wywiera istotny wpływ na sposób życia¹⁵. Władysław Majkowski twierdzi, że „rzeczywistość ludzka ma zawsze wymiar płciowości. Człowiek nie może żyć poza płcią, w oderwaniu

⁵ M. Szymczak, *Słownik...*, dz. cyt., s. 193.

⁶ Tamże, s. 193.

⁷ Tamże, s. 193.

⁸ Z. Lew-Starowicz, *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 504.

⁹ K. Imieliński (red.), *Seksuologia – zarys encyklopedyczny*, PWN, Warszawa 1985, s. 266.

¹⁰ Z. Lew-Starowicz, *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 463.

¹¹ M. Beisert, *W poszukiwaniu modelu seksualności człowieka*, w: red. M. Beisert, *Seksualność w cyklu życia*, PWN, Warszawa 2006, s. 8.

¹² W.B. Skrzydlewski, *Etyka seksualna. Przemiany i perspektywy*, Wydawnictwo M, Kraków 1999, s. 19.

¹³ W.B. Skrzydlewski, *Etyka...* dz. cyt., s. 20; Por. J. Augustyn., *Wychowanie do integracji seksualnej*, Wyd. M, Kraków 1994, s. 5; W. Majkowski, *Rodzina w wymiarze jednostkowym i społecznym*, w: red. K. Ostrowska, M. Ryś, *Wychowanie do życia w rodzinie*, CMPPP MEN, Warszawa 1999, s. 126.

¹⁴ M. Beisert, *W poszukiwaniu...*, dz. cyt., s. 13.

¹⁵ W. Bołoz, *Rozwój i integracja płciowości człowieka*, w: red. K. Ostrowska, M. Ryś, *Wychowanie do życia w rodzinie*, CMPPP MEN, Warszawa 1999, s. 34.

od płci. (...) Seksualność przenika całą osobowość człowieka: uczucia, myśli, działanie”¹⁶. Również U. Beer pod pojęciem seksualności rozumie fakt bycia kobietą lub mężczyzną oraz ich wzajemne intensywne przyciąganie¹⁷.

W świetle powyższych określeń można przyjąć za właściwe zamienne i wzajemnie się uzupełniające traktowanie pojęć: seksualność i płciowość, przy czym za bardziej powszechne uznaje się pojęcie pierwsze.

Różni autorzy, opisujący zagadnienia związane z płciowością człowieka, używają w swoich publikacjach pojęcia erotyki zamiast seksualności, wyraźnie różnicując oba te określenia. W uzasadnieniu twierdzą, że ma ono szersze znaczenie, gdyż obejmuje seksualność wraz ze sferą uczuć, intelektu i innymi obszarami psychiki człowieka¹⁸.

Kazimierz Obuchowski pod pojęciem seksualności rozumie procesy fizjologiczne i techniki skierowane na doznanie rozkoszy, a więc raczej instrumentalną stronę erotyki. Przez pojęcie erotyka rozumie przeżycia wewnętrzne związane z seksualnością i pewne wobec niej postawy w kontekście komponentu psychologicznego¹⁹. W wielu publikacjach jednak oba omawiane terminy stosowane są zamiennie, a czasem jako „nadrzędne lub podrzędne względem siebie i to odmiennie w poszczególnych kierunkach psychologii i psychiatrii”²⁰.

W *Słowniku języka polskiego* pod pojęciem *erotyka* znajduje się określenie, że są to „sprawy miłości zmysłowej” oraz „tematyka miłosna”. Pod pojęciem *erotyzm* rozumiana jest „miłość o silnym podłożu seksualnym, zmysłowym; nadmierna pobudliwość płciowa; zmysłowość”²¹. Określenie to „jest pojęciem nadrzędnym i szerszym wobec seksu, seksualności człowieka”²². Zbigniew Lew-Starowicz twierdzi, że „erotyzm jest cechą specyficzną ludzką, nadaje seksualności ponadbiologiczne i ponadprokreacyjne wartości (...), obejmuje biologiczny, psychiczny, społeczny i kulturowy wymiar”²³. W myśl tych określeń można powiedzieć, że erotyka niesie za sobą konkretne zachowania i odczucia związane z miłością bądź aktywnością seksualną. Pojęcia te nie wyczerpują jednak wszystkich aspektów wiążących

¹⁶ W. Majkowski, *Rodzina...*, dz. cyt., s. 126.

¹⁷ U. Beer, *A jednak miłość*, Ossolineum, Wrocław 1991, s. 34. Por. J. Augustyn, *Integracja seksualna*, Wydawnictwo M, Kraków 1993, s. 17–18.

¹⁸ K. Imieliński, *Człowiek...*, dz. cyt., s. 29; K. Imieliński (red.), *Seksuologia – zarys...*, dz. cyt., s. 90; I. Obuchowska, A. Jaczewski, *Rozwój erotyczny*, WSiP, Warszawa 1992, s. 9.

¹⁹ K. Obuchowski, *Psychologiczne problemy seksuologii*, w: red. K. Imieliński, *Seksuologia społeczna. Zagadnienia psychospołeczne*, PWN, Warszawa 1977, s. 242.

²⁰ I. Obuchowska, A. Jaczewski, *Rozwój...*, dz. cyt., s. 8.

²¹ M. Szymczak, *Słownik...*, dz. cyt., s. 553.

²² Z. Lew-Starowicz, *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 181.

²³ Tamże, s. 181.

się z seksualnością człowieka. W rozumieniu potocznym erotyka kojarzy się raczej z różnymi rodzajami sztuki o tematyce związanej z seksualnością (malarstwo, grafika, film, poezja, itd.)²⁴. Przyjmując jednak podstawowe znaczenie pojęcia seksualności oraz jego powszechność w słownictwie, kulturze i wychowaniu w niniejszej pracy w sposób dominujący będzie używane pojęcie seksualności, a także zamiennie i rozumiane bardzo podobnie pojęcia płciowości i erotyki. Nie można bowiem w sposób sztuczny odrywać od siebie znaczeń odnoszących się do jednego, tak obszernego problemu.

Mówiąc o postawach wobec seksualności, przyjęto także określenie: postawy wobec płciowości człowieka. Seksualność człowieka, w prawidłowym rozumieniu, obejmuje bowiem szeroki aspekt jego życia nie tylko w sferze fizycznej, jak to określają niektórzy autorzy, ale także w psychicznej, duchowej i społecznej.

W rozwoju seksuologii i nauk pokrewnych, również zajmujących się zagadnieniami płciowymi, powstało kilka koncepcji seksualności: „wąska – traktująca ją jako źródło napięć i rozkosznych odprężeń; szersza – uznająca (oprócz odprężeń napięć seksualnych) w seksualności źródło satysfakcji z zaspokojenia innych potrzeb psychicznych, np. potrzeby dominacji; najszersza – traktująca seksualność w kategoriach redukcji napięć seksualnych, zaspokojenia pozaseksualnych potrzeb i tworzenia więzi z innym człowiekiem. Koncepcje te odpowiadają kolejno podejściu do seksualności: biologicznemu, psychologicznemu i psychospołecznemu”²⁵.

Seksualność określana jest w słownikach i encyklopediach jako „wrodzona naturalna potrzeba i funkcja organizmu ludzkiego, podobnie jak oddychanie, procesy trawienia i inne”²⁶. Jednocześnie też K. Imieliński podkreśla, że jest ona „czymś więcej niż biologicznie uwarunkowaną funkcją, obejmuje ona bowiem wszelkie związane z popędem seksualnym sposoby przeżywania i zachowania, wynikające z faktu życia wśród społeczeństwa”²⁷. Dalej autor ten dodaje, że nie należy opisywać i wyjaśniać seksualności tylko w aspekcie biologicznym, gdyż mogłoby nastąpić oderwanie tej sfery życia człowieka od kultury, systemu norm i zasad społecznych oraz potrzeb psychicznych²⁸.

W związku z tym, że seksuologia jest nauką o charakterze interdyscyplinarnym, o seksualności należy mówić w jak najszerszym zakresie. Dziedzina ta opiera się na naukach biologicznych (anatomia, fizjologia, endokrynolo-

²⁴ Zob. I. Obuchowska, A. Jaczewski, *Rozwój...*, dz. cyt., s. 7–12.

²⁵ K. Imieliński (red.), *Seksuologia – zarys...*, dz. cyt., s. 346.

²⁶ Tamże, s. 344. Por. M. Beisert, *W poszukiwaniu...*, dz. cyt., s. 8.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

gia), medycznych (ginekologia, psychiatria, medycyna sądowa) i społecznych (psychologia, socjologia)²⁹.

Z tego powodu przedmiotem dalszych rozważań będzie szeroki zakres elementów składających się na seksualność człowieka, daleko idący poza sferę, rozumianą przez wielu jako jedynie fizjologiczną.

2. Integracja sfer seksualności człowieka

Wielu autorów podkreśla, że właściwie rozumiana i przeżywana seksualność człowieka uwarunkowana jest trzema głównymi czynnikami: biologicznymi, psychicznymi i społecznymi³⁰. Maria Beisert mówi tu o obszarach: psyche, soma i polis³¹.

Na aspekt fizyczny, czy inaczej, biologiczny składają się czynniki fizjologiczne (związane z funkcjonowaniem kory mózgowej, ośrodków podkorowych, gruczołów wewnątrzwydzielniczych i narządów płciowych), genetyczne i morfologiczne (budowa ciała warunkująca prawidłowy rozwój struktur nerwowych i gruczołów wewnątrzwydzielniczych), które człowiek posiada od urodzenia. W porządku biologicznym płciowość pełni jednocześnie funkcję rozrodczą³².

Anatomiczny układ seksualny powiązany jest z drugim czynnikiem seksualności człowieka, psychiką, za pomocą popędu płciowego. Składający się z dwóch komponentów: zmysłowego, czyli potrzeby rozładowania napięcia seksualnego i uczuciowego, czyli potrzeby więzi, popęd płciowy ukierunkowuje działania seksualne człowieka na osobę odmiennej płci³³. Jego dwuelementowość powoduje, że człowiek nie jest nastawiony jedynie na zaspokojenie potrzeby seksualnej, ale również na zaspokajanie własnych i partnera potrzeb uczuciowych.

Jak podaje Z. Lew-Starowicz, w miarę dorastania popęd płciowy osiąga dojrzałość na trzech kolejnych poziomach (tzw. trzech piętrach). Pierwsze

²⁹ I. Obuchowska, A. Jaczewski, *Rozwój...*, dz. cyt., s.12.

³⁰ Zob. K. Imieliński, *Człowiek...*, dz. cyt., s. 36; K. Imieliński (red.), *Seksuologia – zarys...*, dz. cyt., s. 343; K. Wiśniewska-Roszkowska, *Eros zabłąkany*, ODiSS, Warszawa 1989, s. 38; M. Beisert, *Seks twojego dziecka*, Zakład Wydawniczy K. Domke, Poznań 1991, s. 8; J. Augustyn, *Integracja...*, dz. cyt., s. 18–20; J. Augustyn, *Wychowanie...*, dz. cyt., s. 6; J. Goleń, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, Wyższe Seminarium Duchowne, Rzeszów 2006, s. 52–75.

³¹ M. Beisert, *W poszukiwaniu...*, dz. cyt., s. 15.

³² I. Obuchowska, A. Jaczewski, dz. cyt., s. 42–43.

³³ Z. Izdebski, A. Jaczewski, *Rozwój seksualny*, w: red. A. Jaczewski, *Biologiczne i medyczne podstawy rozwoju i wychowania*, Wyd. Akademickie ŻAK, Warszawa 2003, s. 260; T. Dudek, *Dorastanie do miłości*, w: red. W. Szewczyk, *Dorastać do miłości*, Duszpasterstwo Rodzin, Tarnów 1991, s. 66–72.

piętro, obejmujące obszar rdzenia kręgowego odpowiada za funkcjonowanie seksualne na poziomie anatomicznym (tożsamym ze strukturami w świecie przyrody), czyli za reakcje autonomiczne, związane np. z polucją nocną, oraz za uzyskanie gotowości seksualnej do podjęcia współżycia (erekcja prącia i ejakulacja u mężczyzny oraz lubricatio i orgazm u kobiety)³⁴. Piętro to osiąga swą dojrzałość około 14–15 roku wśród chłopców i 18–24 roku u dziewcząt³⁵. Jakość funkcjonowania tego piętra zależy głównie od czynników organicznych: poziomu hormonów płciowych, jakości działania neuroprzebieżników, stanu układu naczyniowego miednicy, genitalnych receptorów czuciowych, rdzenia kręgowego i budowy genitaliów. Na stan tego piętra w dużym stopniu wpływa też poziom mikroelementów (głównie cynku) w organizmie, a także stosowanie używek³⁶.

Drugie piętro popędu płciowego funkcjonuje w obszarze podkorowym ośrodkowego układu nerwowego w obrębie podwzgórza, układu limbicznego i siatkowatego. Na tym poziomie kształtuje się uczuciowość pierwotna oraz ośrodki popędu i antypopędu seksualnego, odpowiedzialne za pobudzanie i hamowanie reaktywności seksualnej³⁷. Zbigniew Lew-Starowicz podkreśla, że piętro drugie osiąga swą dojrzałość w okresie dojrzewania. Sprawność tego piętra zależy przede wszystkim od anatomicznego układu nerwowego, poziomu hormonów płciowych, działania neuroprzebieżników, stanu struktur podkorowych, a także jakości pierwszego i trzeciego piętra popędu płciowego³⁸.

Trzecie piętro popędu płciowego umiejscowione jest w obszarze kory mózgowej. Jest ono charakterystyczne jedynie dla świata człowieka i odpowiedzialne za właściwe funkcjonowanie uczuciowości wyższej oraz pełnej dojrzałości psychoseksualnej³⁹. Obejmuje ono obszar czterech płatów kory mózgowej, których funkcje w dużym stopniu odnoszą się do seksualności człowieka. Płat czołowy kory mózgowej odpowiada m.in. za rozumowanie, myślenie, wolę, planowanie, podejmowanie decyzji, kontrolowanie ruchów dobrowolnych, poziom dojrzałości osobowości i dojrzałość emocjonalną. Pełni również dużą rolę integrującą seks z uczuciowością wyższą. Płat ciemieniowy odpowiada za odbiór wrażeń dotykowych, płat potyliczny za odbieranie bodźców wzrokowych, a płat skroniowy za odbiór wrażeń słuchowych⁴⁰.

³⁴ Z. Lew-Starowicz, *Atlas psychofizjologii seksu*, PZWL, Warszawa 1990, s. 53–57.

³⁵ Z. Lew-Starowicz, *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 153.

³⁶ Z. Lew-Starowicz, *Atlas...*, dz. cyt., s. 53–55.

³⁷ Tamże, s. 57.

³⁸ Tamże, s. 57–58.

³⁹ Tamże, s. 59.

⁴⁰ J. Matysiak, *Psychologia fizjologiczna*, w: red. J. Strelau, *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Tom 1, GWP, Gdańsk 2003, s. 108; D.G. Myers, *Psychologia*, Zysk i S-ka, Poznań 2003, s. 87; P.G. Zimbardo, *Psychologia i życie*, PWN, Warszawa 1999, s. 85–87.

Sprawne funkcjonowanie tych płatów jest dla seksualności ważne ze względu na to, że początek zainteresowania się osobą płci odmiennej to według R.E. Frankena skutek naszej reaktywności na sygnały wzrokowe, słuchowe, zapachowe i poznawcze⁴¹.

Poziom trzeci popędu płciowego integruje płciowość człowieka z osobowością, systemem wartości i kulturą, w której on funkcjonuje i się rozwija⁴². Dopiero na tym poziomie rozwoju popędu płciowego można w sposób dojrzały traktować sprawy seksualne, które wiążą się zawsze z doświadczaniem miłości i odpowiedzialności. Piętro trzecie osiąga swą dojrzałość wraz z pozostałymi sferami dojrzałości człowieka (biologiczną, seksualną, psychiczną; intelektualną, emocjonalną i moralną oraz społeczną). Zbigniew Lew-Starowicz twierdzi, że w dojrzałym wieku powinna nastąpić pełna integracja wszystkich sfer związanych z seksualnością⁴³. Przeciętny wiek uzyskania takiej dojrzałości to 20–25 rok życia, zwykle wcześniej u kobiet niż u mężczyzn⁴⁴. Na jakość trzeciego piętra popędu płciowego wpływają głównie czynniki społeczne, np. sposób wychowania, biografia życiowa, osobowość oraz właściwości organiczne, m. in. takie jak czynniki genetyczne, czy stan struktury mózgowia⁴⁵.

Istotą dojrzewania seksualnego jest przesuwanie dominanty z pierwszego i drugiego poziomu rozwoju popędu płciowego do kory mózgowej⁴⁶. Tymczasem proces rozwoju psychoseksualnego, począwszy od osiągnięcia dojrzałości pierwszego i drugiego poziomu popędu płciowego w okresie pokwitania, ma wieloletni przebieg i kończy się na dojrzałości poziomu trzeciego około 10 lat później⁴⁷. Jeśli rozwój psychoseksualny zostanie zatrzymany na pierwszym lub drugim poziomie popędu płciowego to znaczy, że człowiek nie może w pełny, zintegrowany sposób przeżywać swojej seksualności⁴⁸.

Nawiązując do wyżej wymienionych czynników J. Augustyn podkreśla, że „emocjonalność człowieka w sposób integralny jest połączona z seksualnością. Emocjonalność skonfliktowana wewnętrznie, niezrównoważona, z największym prawdopodobieństwem wyrazi się także brakiem równowagi

⁴¹ R.E. Franken, *Psychologia motywacji*, GWP, Gdańsk 2005, s. 119.

⁴² Z. Lew-Starowicz, *Atlas...*, dz. cyt., s. 59–60.

⁴³ Z. Lew-Starowicz, *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 156.

⁴⁴ P.K. Oleś, *Psychologia człowieka dorosłego*, PWN, Warszawa 2011, s. 16.

⁴⁵ Z. Lew-Starowicz, *Atlas...*, dz. cyt., s. 59.

⁴⁶ Tamże, s. 53. Por. Z. Lew-Starowicz, *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 460.

⁴⁷ Por. Z. Lew-Starowicz, *Atlas...*, dz. cyt., s. 53; Z. Lew-Starowicz, *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 460.

⁴⁸ Z. Lew-Starowicz, *Atlas...*, dz. cyt., s. 53; J. Augustyn, *Wychowanie...*, dz. cyt., s. 216–217.

w zachowaniach seksualnych. Natomiast uczuciowość dojrzała zrodzi także dojrzałe, integralne zachowanie seksualne⁴⁹.

Ulrich Beer podkreśla, że „zadaniem każdego człowieka jest humanizacja własnej seksualności, włączenie jej we własną osobowość, dopasowanie się do niej i adaptacja jej do siebie, by w końcu stanowiły jedność, by były jednym i tym samym”⁵⁰. Konieczna jest do tego akceptacja własnej płci oraz własnego ciała. Podobnie określa to K. Imieliński mówiąc, że seks to istotna forma wyrażania się całej osobowości człowieka⁵¹.

Józef Augustyn zwraca uwagę, że „kształtowanie seksualności człowieka polega właśnie na integrowaniu jej z postawami i uczuciami życzliwości, miłości, sympatii, oddania, ofiary, odpowiedzialności”⁵². Wojciech Bołoz zwraca uwagę, że pomiędzy miłością i płciowością zachodzi ścisły związek. Miłość bowiem jest czynnikiem humanizującym seksualność, nadaje jej właściwy kierunek i kształt⁵³.

W seksualność wpisane jest uzupełnianie się wzajemne mężczyzny i kobiety⁵⁴. Stanowi to podstawę trzeciego elementu ludzkiej seksualności, czyli aspektu społecznego. Społeczny wymiar płciowości podkreśla wartość małżeństwa i trwałości związku dla pełnego realizowania zintegrowanej seksualności oraz znaczenie współżycia płciowego mężczyzny i kobiety podejmowanego w małżeństwie, skierowanego ku ich jednoczeniu w miłości i planowanym rodzicielstwie. Małżeństwo zapewnia stabilność i poczucie bezpieczeństwa małżonków, a przez to sprzyja ich rozwojowi osobowemu i społecznemu⁵⁵.

Znaczenie trzeciego wymiaru seksualności człowieka podkreśla K. Imieliński mówiąc, że „związek seksualny dwojga ludzi, którego formy i głębia

⁴⁹ J. Augustyn, *Integracja...*, dz. cyt., s. 27.

⁵⁰ U. Beer, *A jednak miłość...*, dz. cyt., s. 25.

⁵¹ K. Imieliński, *Człowiek...*, dz. cyt., s. 27.

⁵² J. Augustyn, *Integracja...*, dz. cyt., s. 32.

⁵³ W. Bołoz, *Rozwój i integracja...*, dz. cyt., s. 48.

⁵⁴ Zob. K. Wiśniewska-Roszkowska, *Problemy współczesnego erotyzmu*, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1986; K. Wiśniewska-Roszkowska, *Eros...*, dz. cyt.; K. Meissner, B. Suszka, *Twoja przyszłość – rozmowy z chłopakiem*, Wyd. W drodze, Poznań 1991; K. Meissner, B. Suszka, *Twoje życie – rozmowy z dziewczyną*, Hlondianum, Poznań 1991; J. Augustyn, *Wychowanie...*, dz. cyt.; W.B. Skrzydlewski, *Etyka...*, dz. cyt.

⁵⁵ Zob. W. Fijałkowski, *Seks okielznany? – Twórcze przeżywanie płci*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1991; W. Fijałkowski, *Naturalny rytm płodności*, PZWL, Warszawa 1985; K. Wiśniewska-Roszkowska, *Problemy...*, dz. cyt.; K. Wiśniewska-Roszkowska, *Eros...*, dz. cyt.; W. Fijałkowski, *Płeć, osoba, osobowość*, w: W. Fijałkowski, K. Neugebauer, A. Stelmaszyk, *Dar jedności. Nowe spojrzenie na erotyzm człowieka*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1988; J. Augustyn, *Wychowanie...*, dz. cyt.; A. Marcol, *Etyka życia seksualnego*, Wyd. Św. Krzyża, Opole 1995; W.B. Skrzydlewski, *Etyka...*, dz. cyt.

zależą od całokształtu ich osobowości, ma wpływ na całą osobowość partnerów, modyfikując całokształt ich funkcjonowania w społeczeństwie”⁵⁶. Pod wpływem czynników środowiskowych, bowiem, zostają ukształtowane u człowieka: identyfikacja i świadomość seksualna, role płciowe i kierunek potrzeb seksualnych.

W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* podkreślono, że „płciowość wywiera wpływ na wszystkie sfery osoby ludzkiej w jedności jej ciała i duszy. Dotyczy ona szczególnie uczuciowości, zdolności do miłości oraz prokreacji i – w sposób ogólniejszy – umiejętności nawiązywania więzów komunii z drugim człowiekiem”⁵⁷. Jak podkreślają A. Cencini i A. Manenti „seksualność ludzka nie może być rozumiana wyłącznie jako instynkt fizjologiczny. Jest ona związana z potrzebami psychicznymi i ukierunkowana społecznie: jest ona źródłem relacji emocjonalnych z innymi”⁵⁸.

Tak rozumiany trzeci aspekt ludzkiej seksualności musi być zgodny z uwarunkowaniami społeczno-kulturowymi, normami i regułami zachowań obowiązującymi w danej społeczności⁵⁹. Ta zgodność jest niezbędna do tego, by każdy człowiek wzrastał harmonijnie i osiągał pełnię swej dojrzałości seksualnej.

Dla określenia istoty seksualności człowieka bardzo ważne jest pojęcie integracji seksualnej, która syntetyzuje powyższe trzy sfery tej dziedziny życia. Integracja to proces tworzenia się całości z jakichś części, zespalanie się elementów w całość; scalanie się⁶⁰, natomiast integralny – oznacza całkowity, nienaruszony⁶¹. Uwzględniając powyższe pojęcia można przyjąć, że integracja seksualna będzie oznaczać zespalanie się w całość wszystkich elementów określających seksualność człowieka. Potwierdza to J. Augustyn, który twierdzi, że „integracja seksualna to jednoczenie sfery genitalnej, uczuciowej i duchowej w jedno doświadczenie miłości”⁶², a skoro miłości, to skierowanej na drugą osobę, na partnera.

Do pełnej integracji seksualnej człowiek dojrzewa przez kilka lub kilkanaście lat swojego życia. Nie rodzi się on zintegrowany seksualnie, lecz w procesie dojrzewania psychoseksualnego jednoczy w sobie impulsy i pragnienia seksualne, uwarunkowane w sposób naturalny przez układ hormonalny, z przeżyciami umysłowymi i emocjonalnymi⁶³. Alojzy Marcol dodaje, że „w seksualności niedojrzałej (niezintegrowanej) impulsy fizycz-

⁵⁶ K. Imieliński (red.), *Seksuologia – zarys...*, dz. cyt., s. 344.

⁵⁷ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 1994, s. 527.

⁵⁸ A. Cencini, A. Manenti, za: J. Augustyn, *Wychowanie...*, dz. cyt., s. 6.

⁵⁹ K. Imieliński, *Człowiek...*, dz. cyt., s. 42–43.

⁶⁰ M. Szymczak, *Słownik...*, dz. cyt., s. 796.

⁶¹ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów...*, dz. cyt., s. 232.

⁶² J. Augustyn, *Wychowanie...*, dz. cyt., s. 131.

⁶³ J. Augustyn, *Wychowanie...*, dz. cyt., s. 130–134; A. Marcol, *Etyka życia...*, dz. cyt., s. 10.

ne są najczęściej niespójne z impulsami uczuciowymi, zaś impulsy uczuciowe przeciwstawiają się impulsom – pragnieniom natury duchowej”⁶⁴. Maria Beisert wskazuje, że integrowanie w jedną całość elementów uczuciowych i seksualnych oraz zdolność do kierowania ich ku jednej, tej samej osobie jest wskaźnikiem dojrzałości psychoseksualnej⁶⁵.

Światowa Organizacja Zdrowia opiera się na pojęciu integracji, określając istotę zdrowia seksualnego. Przyjęto, że o zdrowiu tym świadczy „integracja biologicznych, emocjonalnych, intelektualnych i społecznych aspektów życia seksualnego konieczna do pozytywnego rozwoju osobowości, komunikacji i miłości”⁶⁶.

O osiągnięciu integracji seksualnej przez człowieka świadczą jego zachowania i odczucia w tej sferze, które można określić mianem dojrzałości psychoseksualnej. Osiągnięcie stanu dojrzałości psychoseksualnej wyraża się w podporządkowaniu popędów i emocji, czyli sfery zmysłowej i uczuciowej popędu płciowego, kontroli rozumu, woli, sumienia i uczuciowości wyższej (stan, w którym kora mózgowa przejmuje pełną kontrolę nad ośrodkami podkorowymi)⁶⁷ i skierowaniu ich w stronę rzeczywistego dobra drugiej osoby, czyli w stronę prawdziwej miłości. Gdy wymienione elementy oddziałują na siebie harmonijnie, ma miejsce integracja wewnętrzna, natomiast w przeciwnym razie, następuje rozbicie wewnętrzne, dezintegracja⁶⁸. Przykładem dezintegracji seksualnej, czy braku dojrzałości seksualnej będą: niekontrolowanie swojego popędu płciowego, hedonistyczne podejście do tej sfery życia człowieka, promiskuityzm seksualny, współżycie płciowe realizowane bez zaangażowania emocjonalnego i różnorodne zaburzenia seksualne powstające na skutek zbyt wczesnego bądź nieprawidłowego podejmowania aktywności seksualnej⁶⁹.

Dojrzałość psychoseksualna, według Z. Lwa-Starowicza, obejmuje w sferze psychicznej wymiary, takie jak intelekt, uczucia, system wartości, pełną realizację ról społecznych, zawodowych itd. Wiąże się to z uformowaniem siebie jako kobiety/mężczyzny, poznaniem specyfiki odmienności płci, zdolnością do utworzenia związku partnerskiego, do rodzicielstwa i wyro-

⁶⁴ A. Marcol, *Etyka życia...*, dz. cyt., s. 9.

⁶⁵ M. Beisert, *W poszukiwaniu...*, dz. cyt., s. 19.

⁶⁶ Z. Lew-Starowicz, *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 534.

⁶⁷ T. Dudek, *Dorastanie...*, dz. cyt., s. 68. Por. K. Wiśniewska-Roszkowska, *Eros...*, dz. cyt., s. 61–62.

⁶⁸ A. Urbaniak, *Wspólna troska – wychowanie do miłości w domu i w szkole*, Oficyna Współczesna, Wrocław-Poznań 1999, s. 40–48.

⁶⁹ Zob. K. Wiśniewska-Roszkowska, *Problemy...*, dz. cyt.; K. Wiśniewska-Roszkowska, *Eros...*, dz. cyt.; K. Meissner, B. Suszka, *Twoja przyszłość...*, dz. cyt.; K. Meissner, B. Suszka, *Twoje życie...*, dz. cyt.; J. Augustyn, *Wychowanie...*, dz. cyt.; A. Marcol, *Etyka życia...*, dz. cyt.; W.B. Skrzydlewski, *Etyka...*, dz. cyt.

bienia poczucia odpowiedzialności za podejmowane decyzje. Wśród potrzeb seksualnych najważniejszą jest miłość, więź, wzajemne uszczęśliwianie siebie. W postawach wobec seksu obojga obowiązuje zasada równości płci, godności i szacunku, akceptacji siebie jako kobiety/mężczyzny i współżycia jako wartości, a zachowania seksualne powinny być podporządkowane systemowi wartości partnerów⁷⁰. Za osobę niedojrzałą psychoseksualnie autor ten przyjmuje osobę, której stan wskazuje na sprawność fizyczną i intelektualną, lecz jest to osoba nie na tyle ukształtowana, by mogła prawidłowo pełnić rolę seksualną. Dominują u niej postawy i zachowania emocjonalne nad racjonalnymi, niskie poczucie odpowiedzialności i realizowanie zachowań seksualnych właściwych głównie dla wieku młodzieńczego⁷¹.

Pełna integracja seksualna pozwala na pozytywną ocenę poszczególnych sfer tej dziedziny życia, wyrażającą się w dojrzałych postawach wobec seksualności człowieka. Niniejsza analiza jest próbą znalezienia odpowiedzi na jedno z pytań pozwalających określić, czy młodzież podejmująca już pewne działania seksualne posiada zintegrowaną, czy jeszcze nie zintegrowaną własną seksualność.

3. Wartość seksualności człowieka

Seksualność człowieka jest wartością⁷². Wyraża się ona przede wszystkim w omówionych wyżej wymiarach, a mianowicie w tworzeniu związków partnerskich i małżeńskich, w miłości do drugiego człowieka i w przekazywaniu nowego życia⁷³.

Wartość seksualności ujawnia się również w pozytywnych postawach wobec jej przejawów. W dobie obecnego rozwoju nauki i kultury ma ona właściwe miejsce wśród innych sfer życia człowieka, w przeciwieństwie do czasów, kiedy traktowano ją negatywnie, jako źródło grzechu i „zło konieczne”. Dzisiaj ranga tej wartości wzrosła zarówno w aspekcie biologicznym, jak i psychicznym. Wyraża się to w coraz większej umiejętności mówienia o niej, a także dbałości o właściwe miejsce w hierarchii potrzeb dotyczących zdrowia, rozwoju osobowości i realizacji zadań wynikających z funkcjonowania związku partnerskiego⁷⁴. Jednakże nie wszystkie środo-

⁷⁰ Z. Lew-Starowicz, *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 156.

⁷¹ Tamże, s. 420.

⁷² W.B. Skrzydlewski, *Etyka...*, dz. cyt., s. 20; P.M. Quay, *Chrześcijańskie znaczenie ludzkiej seksualności*, PAX, Warszawa 1996, s. 14.

⁷³ Zob. W. Fijałkowski, *Płeć...*, dz. cyt., s. 25.

⁷⁴ Zob. K. Imieliński, *Człowiek...*, dz. cyt.; M. Kozakiewicz, *Młodzież wobec seksu, małżeństwa i rodziny*, IWZZ, Warszawa 1985; K. Wiśniewska-Roszkowska, *Eros...*, dz. cyt.;

wiska w ten sposób rozumieją seksualność człowieka. Zbyt często bowiem spotyka się (w różnych miejscach – w mediach, w literaturze, w mowie potocznej) wartościowanie, skłaniające do traktowania ludzkiej płciowości w wąskich kategoriach hedonistycznych, odnoszących się jedynie do fizycznego działania i doznania. Trafną oceną takiego stanu rzeczy są słowa Jana Pawła II: „Dzięki krytycznej refleksji nasza cywilizacja winna uświadomić samej sobie, że pomimo licznych osiągnięć pozytywnych, z wielu względów jest «cywilizacją chorą» i źródłem głębokich schorzeń człowieka. Dlaczego jest właśnie tak? Dlatego, że cywilizacja ta została oderwana od pełnej prawdy o człowieku, od prawdy o tym, kim jest mężczyzna i kobieta jako istota ludzka. W rezultacie cywilizacja ta nie potrafi właściwie zrozumieć, czym naprawdę jest dar osób w małżeństwie, czym jest miłość odpowiedzialna za rodzicielstwo, na czym polega autentyczna wielkość rodzicielstwa i wychowania”⁷⁵.

Jedną z przyczyn takiego podejścia jest, oprócz przekłamań i nieprawidłowego wartościowania seksualności w środkach masowego przekazu, niewłaściwe wychowanie seksualne dzieci i młodzieży. Z jednej strony można spotkać się z tabuizacją, z drugiej natomiast z powierzchownym i „technicznym” traktowaniem tej dziedziny życia. Zdarza się, że dla niektórych seks staje się wartością nadrzędną. Wielu autorów zwraca uwagę na nadmierne upowszechnienie seksualności i zachowań z nią związanych między innymi w telewizji, w reklamie, w czasopiśmie, w książkach, w miejscach użyteczności publicznej, a także wśród dzieci i młodych ludzi⁷⁶. Najlepszym sposobem kształtowania postaw dzieci i młodzieży w zakresie płciowości byłoby wybranie „wypośredkowanej drogi” w działaniach wychowawczych rodziców, nauczycieli i mediów.

Seksualność może stanowić dla różnych ludzi odmienną wartość, a w ciągu życia jednej osoby może zmieniać się ta wartość wielokrotnie. Jest to ściśle związane z uwarunkowaniami kształtowania postaw i specyfiką rozwoju człowieka. Przeżycie wartości kształtuje się według M. Trawińskiej „na tle dostarczonych przez otoczenie znaczeń, informacji, ocen estetycznych, nakazów i zakazów moralnych oraz wynikających z nich zachowań”⁷⁷.

Z. Lew-Starowicz, K. Szczerba, *Nowoczesne wychowanie seksualne*, Polska Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1995; W.B. Skrzydlewski, *Etyka...*, dz. cyt.

⁷⁵ *List do Rodzin Ojca Świętego Jana Pawła II* (20), Szczecin 1994, s. 86–87.

⁷⁶ Zob. U. Beer, *A jednak miłość...*, dz. cyt.; M. Beisert, *Seks...*, dz. cyt.; I. Obuchowska, A. Jaczewski, *Rozwój...*, dz. cyt.; P.M. Quay, *Chrześcijańskie znaczenie...*, dz. cyt.; K. Ostrowska, *Wokół rozwoju osobowości i systemu wartości*, CMPPP, Warszawa 1998; A. Urbaniak, *Wspólna troska...*, dz. cyt.

⁷⁷ M. Trawińska, *Socjologia seksu. Społeczno-normatywne uwarunkowanie zachowań*, w: red. K. Imieliński, *Seksuologia społeczna*, PWN, Warszawa 1977, s. 322.

Jak twierdzi K. Imieliński „hierarchia ważności seksualności dla człowieka zmienia się w zależności od stopnia rozwoju jego osobowości i gromadzenia przez niego doświadczeń życiowych, jego przemian światopoglądowych, cech indywidualnych (właściwości temperamentu, siła potrzeby seksualnej) i etapu życia. Ponadto zależy ona od siły innych potrzeb, zainteresowań i bogactwa świata wewnętrznego, np. od potrzeby władzy, dominacji i innych, które – jeśli są odpowiednio silne – mogą zmieniać hierarchię wartości na niekorzyść potrzeby seksualnej. Pewien wpływ na wartość seksualności wywiera całokształt zmian społecznych, a między innymi proces laicyzacji, liberalizacji, a także wahania w zakresie oceny innych wartości, pośrednio związanych z seksualnością, takich jak zdrowie, sukces, satysfakcja życiowa”⁷⁸.

Niektórzy autorzy zwracają uwagę, że zróżnicowanie w uznaniu i pojmowaniu wartości seksualności zależy od wieku, wykształcenia, pochodzenia społecznego i kultury, w której człowiek żyje⁷⁹. Tak więc, sposób przeżywania własnej seksualności przez człowieka uwarunkowany jest przez poziom rozwoju jego osobowości i wartości, które on reprezentuje we wszystkich dziedzinach swojego życia.

Józef Augustyn podkreśla, że ludzka seksualność nie może być dziedziną życia, w której nauka odbywa się „metodą prób i błędów”, gdyż niektóre z nich mogą zostawić negatywne ślady w psychice na całe życie⁸⁰.

Podsumowując, należy powiedzieć, że seksualność jest częstką składową życia każdego człowieka i w żaden sposób nie można pozbyć się określających ją elementów. Traktowana pozytywnie i dojrzałe jest wartością służącą człowiekowi.

⁷⁸ K. Imieliński (red.), *Seksuologia – zarys...*, dz. cyt., s. 343.

⁷⁹ Por. I. Obuchowska, A. Jaczewski, *Rozwój...*, dz. cyt.; K. Imieliński (red.), *Seksuologia – zarys...*, dz. cyt.

⁸⁰ J. Augustyn, *Wychowanie...*, dz. cyt., s. 20.